

nyelvújítási szavakat iktat be: „moh-növés“ helyett „moh-nővény“-t találunk, a „habok“ helyett a „hullámok“ szóval is találkozunk, amelyet Baróti Szabó honosított meg az irodalmi nyelvben.

A javítások egy másik csoportja a fordítás stílusát teszi lendületesebbé, simábbá, a prózát numerózusabbá. Az egyik mondat eredetileg így hangzott: „Ossziánnak szíve egy nemes érzésben, nagyságos és érzékeny indulatokban olvadozó szív; szív, mely ég, s a képzelődést tűzbe hozza...“ Egyetlen szó betoldásával lendületesebbé válik a mondat: „Ossziánnak szíve egy nemes érzésben, nagyságos és érzékeny indulatokban olvadozó szív; oly szív, mely ég, s a képzelődés tűzbe hozza...“ Máskor az ossziáni stílushoz jobban illő szót talál a régi helyett: „Ti folyóvizek, melyek errefelé csörögtek!“ helyett: „Ti folyóvizek, melyek errefelé zuhogtok!“ Leggyakrabban simább menetűvé teszi stílusát. „Oly volt, mint a hárfának zengése“ helyett „Olyan volt, mint a hárfának zengése“; „kebelére döltem, s sebét könyeimel áztattam“ helyett „kebelére döltem és sebét könyeimel áztattam“. Különösen szép és zengetessé teszi egy javítás *Osszián utolsó énekének* egyik mondatát. Eredetileg így hangzott: „Hadd csudálják énekeikben a jövődő bárdusok Ossziánnak utolsó szavait.“ Javítás után így: „Hadd csudálják énekeikben a jövődő bárdok Osszián szavának utolsó hangjait.“

A *Magyar Museum* újonnan előkerült példánya azért is értékes, mert a második kötetben — az első negyed kivételével — minden borítólap megtalálható. Az ezeken lévő közleményeket az irodalomban tudomásunk szerint senki sem hozta még szóba, pedig némelyikre értékeset nyomatott a szerkesztő. Így a III. negyed borítóján Virágnak egy verse áll, *Panaszos érzékenység sélyei Nagy Ignác első székesfejevári püspök pusztá sirhalmanál 1791. nov. 13-án* címmel, amelyet nem találtunk meg Toldy kiadásában. Ugyanide került *Egy levélnek töredéke*, melynek írója Batsányi bejegyzése szerint Ráth Mátyas. Érdemes idézni egész terjedelmében, mert élénk világot vet arra a harcra, amelyet a *Magyar Museum*, s benne és vele a kor minden haladó írója folytatott Magyarország polgári átalakításáért, a magyar nyelvért és irodalomért: „— Mit mondjak? mikor ílet látok, hallok: feléled bennem a reménység, hogy virágozhatnak még magyar nyelven, sőt általlyában magyar hazánkban a tudományok. Legottan hathatós ösztönt érek magamban régen feltett szándékimnak végbevitelére. Ellenben, mikor nemzetünknek állapotját meggondolom, és abbéli állapotjának jelenségeit magamon is tapasztalom: viszontag minden reménységről letérszek, és elrestülök. A tudományoknak virágzása kettőn áll: a sokaságon, vagy a hatalmasokon. A sokaság nálunk nem olvas; a hatalmasok akármire inkább szeretik költeni jóvedelmeket, minsem a hazabéli könyvekre. Hiteles emberektől hallottam, hogy \* \* \* vármegyében hét-ezer N(emese)k laknak; de *egyetlenegy könypkötő sem találtak!*“

SCHEIBER SÁNDOR:

## AZ ARANY IDÉZTE „BÁBEL TORNYA“

Az Elveszett Alkotmány VI. énekében szerepel az „Idő malma“, amely — hogy Arany<sup>1</sup> Önéletrajzának<sup>2</sup> szavaival mondjam — „mindent, még az irodalmi műveket is, leörli garadján“. A költő címszerint is felemlít „némely rossz könyveket“ (54—58. sor):

*Ott Calepinus jó, a Babel tornya utána;  
Hátrább X ut Tök, meg a többi piszoktele firkák.  
Gyöngyösit a rimest kíséri Kovács pici lantja,  
Édös-Gergely után Mátyási jön, és szamarastul  
Néhai Mondolatos, mind, mind a garadba lehullvak.*

<sup>1</sup> Egyik korábbi tanulmányomban (Irodalomtörténel. 1952. 99—101. l.) rámutattam arra, hogy Arany ismerte a Senki Pálról szóló ponyva-füzetet. *Szemeyei Sándor* szívességéből egy eddig ismeretlen kiadásához juthattam (a Tiszáninneni Református Egyházkerület sárospataki könyvtára „SS. 295“ jelzetű gyűjtőkötetében): *Senki Pálnak föl-szabaduló Levele, és nevezetes tanult Mester(s)éje, adatott-ki G. M. által. Nyomatott ebben az Esztendőben. H. és év n. Számozatlan 8 l. A „Conventzió“ éve: 1807, amely talán a nyomtatásé is egyben. Megegyezik a nálam leírt 1. számú ponyvával, csak a dalok maradnak el a végéről. Még valamit szeretnék itt korrigálni. Arany két dalt idéz Pálffy Sámuel Erbiájából (Kodály—Gyulai: Arany János népdalgyűjteménye, Bp., 1952. 33. l., 11. sz.; 34. l. 23. sz.). Gyulai Ágost téved, amikor az Erbia 1822-es kiadását tartja a másodiknak (153—154., 159. l.), mert 1811-ben is lenyomatták: *Erbia Pálffy Sámuel által, Pesten. N. Kiss István könyvtárosnál, 1811. (L. Széll Farkas, MNY. V. 1869. 322—323. l.).**

<sup>2</sup> ÖM. IX. XLVI. l.

Aranynak itt elsorolt olvasmányai közül csupán a *Bábel tornya* és az *X ut Tök* okozhat fejtörést. Az utóbbiról *Voinovich Géza* meg is jegyzi, hogy *Matkó Istvánnak Sámbar Mátyás* ellen írt könyvére vonatkozik.<sup>3</sup> A *Bábel tornya* magyarázatával azonban adós marad. Legutóbb felsorolja e szerzőket, illetve könyveket *Horváth János* is minden felvilágosítás nélkül.<sup>4</sup> Nem tud megoldást a *Bábel tornyára* hozzárm írt levelében sem (1953. IV. 28.). Ezért nem lesz tán érdektelen, ha megfejtését adom.

Az 1790-es országgyűlést két névtelen röpirat akarta denunciózni Európa előtt:

1. *Babel. Fragmente über die jetzigen politischen Angelegenheiten in Ungarn. Gedruckt im römischen Reiche. 1790. 8<sup>o</sup>, 102. l.*

2. *Ninive. Fortgesetzte Fragmente über die dermaligen politischen Angelegenheiten in Ungarn. Auch im römischen Reich gedruckt. 1790. 8<sup>o</sup>, 149. l.*

Szerzőjük *Hoffmann Lipót Alajos*<sup>5</sup> (szül. Bécsben, 1748.), aki 1784-től a pesti egyetemen a német nyelv és irodalom tanára. 1790-ben — a nemzeti öntudat ébredésével — magyarelles magatartásáért meg kell válnia katedrójától s ekkor a bécsi egyetemre kerül. 1806-ban halt meg.

E két röpiratában, amely II. Lipót tudtával íródott,<sup>6</sup> a nemzetet megrágmalmazza az udvar előtt, a protestánsokat a katolikusok előtt. II. József politikáját mindenben helyesli. A szabadságról alkotott fogalma szerzte az országban felháborodást kelthetett: „A szabadság... önkényt jelent, mely szerint az ember mindent tehet, amit akar. E szót tehát minden nemzet szótárából ki kellene törölni. A szabadság csak arra való, hogy a gyöngé elméket megzavarja s a forró vérű embereket ábrándozókká és bolondokká tegye. Ahol törvények vannak, ott kényszer is van, s ahol kényszer van, ott nem lehet szabadság.”<sup>7</sup>

Az országgyűlésről többek között azt írja (Babel, 4—5. l.): „Morgen wirft man um, was man heut gebaut hat. Mehrere Deputirte reisen nach ihren Komitaten zurück, denn sie wissen sich mit ihren mitgebrachten Instruktionen nicht zu rathen, weil sie zu häufigen Widersprüchen angewiesen sind... Man schickt sich an den Thurm Babels zu bauen.” (Kiemelés a röpirat szerzőjétől. Innen van, hogy a munkát *Bábel tornya* néven idézik.)

A két pamflet nagy megbotránkozást és nyomában egész röpirat-irodalmat váltott ki.<sup>8</sup> Itt csak a *Babel* ellen írottakról vagy a kettőt együtt cáfolókról teszünk említést:

1. *Beurtheilung der Fragmente über die jetzigen politischen Angelegenheiten in Ungarn, Babel genannt. Deutschland, 1790. 8<sup>o</sup>, 70 l.*

2. *An den Mauer-Meister des Babels. 1790. 8<sup>o</sup>, 14. l.*

3. *A magyar ország-gyűlési végezeseknek egyik darabja, úgymint: Ama nevezetes két broszúrák: Bábel, és Ninive ellen tett, hiteles tanúság. Posony, Wéber Simon Péter betűivel, 1790. 4<sup>o</sup>, 8. l.*

4. *Extractus ex actis dietae hungaricae tamquam authenticum adversus duo celebra opuscula: Babel et Ninive documentum. Posonii, Typis Simonis Petri Weber, 1790. 4<sup>o</sup>, 8. l.* (A 3. számú latinul.)

5. *Pantophelius [Horányi Elek]: Eleutherii Pannonii mirabilia fata dum in metropoli Austriae famosi duo libelli Babel et Ninive in lucem venissent... 1791. 8<sup>o</sup>. XVI + 291. l.*

A magyar irodalomban nem Arany az első, aki említi *Babelt*. *Gvadányi dühvel* ront ellene. Haragját egy általa felvilágosított „bécsi német”-ében érzékelteti:

*Fel pattant mérgessen, láttam nagy a' hevé,  
Szólt, hogy e' két Broszsúrt, mellyeknek a' neve  
Igy vannak ki téve, Babel, és Ninive,  
Olvastam é? mingyárt illy szidalmat teve.*

<sup>3</sup> *Arany János Összes Művei. II. Bp., 1951. 231. l.* Már korábban írt róla — Arany említése nélkül — *Trócsányi Zoltán: X ut tök. Emlék Szily Kálmánnak. Bp., 1918. 87—89. l.*

<sup>4</sup> „Az elveszett alkotmány” *Arany János, Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Bp., 1953. 90. l. Barta János* viszont a következő jegyzetet fűzi *Az elveszett alkotmány idézett helyéhez [Arany János Válogatott Művei. II. Bp., 1953. 400. l.]*: „*Bábel tornya*: könyvcím, valamely teológiai mű címe.”

<sup>5</sup> *Szinnyei József: Magyar Írók. IV. 962—963. l.* Egy harmadik, magyarelles történelmi munkájáról, amely szintén az 1790-es országgyűlés visszhangjaként jelent meg névtelenül 1792-ben, *Merker Ilona* értekezik: *Grosse Wahrheiten und Beweise in einem kleinen Auszuge aus der ungarischen Geschichte kritikai ismertetése. Debrecen, 1930.*

<sup>6</sup> *Marczali Henrik: Az 1790/1-diki országgyűlés. II. Bp., 1907. 167—168. l.*

<sup>7</sup> *Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig. Bp., 1888. 383—384. l.*

<sup>8</sup> *Ballagi Géza: I. m. 383—385. l.; Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. Bp., 1926. 386. l.*

A szerzőről többek között ezt mondja Gvadányi:

*Mert ő Professori székít el vesztette,  
Mellyért nemzetünkre haragszik felette,  
Hogy éhen ne hallyon, pennáját fel vette,  
Brozsúrokat firkál, élhessen mellette.<sup>9</sup>*

Nyilván erre gondol Batsányi is,<sup>10</sup> amikor az 1790-es országgyűlésre vonatkozóan így ír (Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz. 1793.):

*Allnak-e még jöbb oszlopaink? Ott vagynak-e népünk  
Új Szólóni, kiket még harmadik éve kirendelt?  
Mint igyekeznek azon felséges tárgyra? miképpen  
Egyeznek? mely istenségnek karja vezérli  
Tántorgó lépéseiket? Készül-e hazánknak  
Temploma? vagy legalább már talpköve meg van-e vetve? —  
(Hajh, nem léssen-e még Babilonnak tornya belőle?  
Jaj, félek, félek, nehogy építőivel együtt  
Ránk dőlven, bennünket örök mélységbe temessen  
Végre s irigyinket méltó kacagásra fakassza!)<sup>11</sup>*

Arany — a többi könyvvel egyetemben — a *Bábel tornyát* is „piszoktele firká“-nak mondja, akár Gvadányi, aki vele kapcsolatban a „firkál“ igét használja. Aranynál található tényleg e röpirat legkésőbbi visszhangja, adalékként egyben annak is, hogy mi mindent olvasott el nagy feladatokra készülve a debreceni diák vagy a szalontai jegyző.

**KOROMPAY BERTALAN:**

## **SZILÁGYI ÉS HAJMÁSI HISTÓRIÁJA A SZLOVÉNEKNÉL ÉS A MAGYAR MONDA EREDETKÉRDÉSE.**

Szilágyi és Hajmási históriájának már igen számottevő irodalma van. Onnan kezdve, hogy 1822-ben először németül, aztán 1828-ban magyarul is megjelent, Hormayr Taschenbuchjának és Toldy Ferencnek első közléseitől egészen Horváth Jánosnak „A reformáció jegyében“ című művében olvasható legújabb méltatásáig, sok szempontból vizsgálták nemcsak irodalomtörténészek, hanem — ami örvendetes — folkloristáink is. Ezek közül különösen Herrmann Antal, Szegedy Rezső és Honti János emelendő ki; Herrmann azért, mert rámutatott erdélyi szász és román változataira s olyan cigány és szerb énekekre, melyekben szerinte egyező történet van elbeszélve (Bp. Sz. 1888, Ethnol. Mitt. aus Ungarn I., 1887.), Szegedy, mert a délszláv kapcsolatokat kutatta (ITK. 1915), Honti pedig, mivel az általános folklorisztikai háttér megrajzolásához nyújtott fontos adalékokat (Ethn. 1930). Ennek ellenére nem mondhatni, hogy a kérdés nyugvópontra jutott volna. Ismerjük szép-históriáinknak közelebbi szlovák párhuzamait, s az említett, Herrmantól közölt erdélyi változatokon kívül délszláv, horvát feldolgozásait, továbbá Honti érdeméből a Walther-monda körében elhelyezkedő igen széleskörű germán, francia, lengyel rokonságát, de nem tudunk rámutatni a téma olyan megfogalmazására, amely a Szendrői Névtelen éneke közvetlen előzményeként jöhetne szóba, amely a magyar história eredetét eldönthetné és a nemzetközi témakörben fejlődéstörténeti helyét kijelölhetné.

<sup>9</sup> A mostan folyó ország gyűlésének satyrico criticé való leírása. Lipsiában, 1791. 241—242. l.

<sup>10</sup> Tarnai Andor szíves figyelemzetése. Egyebekben támogatja az a tény, hogy a *Bábel-röpirat* megvolt Batsányinak. Példánya ma az Orsz. Széchényi könyvtárban van 133. 191. jelzettel, rajta a költő kezírásával: „Batsányi.“

<sup>11</sup> *Waldapfel József*: Magyar irodalmi szöveggyűjtemény. II. 1. Bp., 1952. 357. l.